

Da freden kom til Ålesund

Jan Olav Flatmark
Harald Grytten
175 sider

Denne staselige boka er først og fremst en fotomontasje som spenner over tidsrommet fra de første maldagene og fram til kong Haakon 7.s offisielle besøk i Ålesund den 23. august. Bildestoffet er overveldig, og som forfatterne sier – mye av det har ikke vært offentliggjort før, og en god del er negativer som er blitt kompiert nettopp til dette formål.

En vurdering av boka vil naturlig nok kunne bli gjort ut ifra to utgangspunkt:

Fra den som selv var med på det, meste både under okkupasjonen og i frigjøringsdagene.

2. Sett fra de lesere som er for unge til at de selv opplevde begivenhetene.

Den første gruppen vil kjenne seg igjen og identifisere seg med hendingene slik de presenteres side for side. For dem som er unge i dag, er nok problemet komplisert. Gir presentasjonen dem et solid nok grunnlag til å danne seg et reelt inntrykk og bilde av stemning og holdning fra disse dagene? Faren for glorifisering er til stede. Bilder med begrenset tekst kan lett dekke over vesentlige forhold både på det ytre og indre plan, og de

kan fremkalle dimensjoner som ikke tilsvarer det reelle hverdagsbilde.

Nettopp nå når vi går inn i frigjøringsjubileet, må vi ikke la oss beruse av frigjøringsjubel, men holde dimensjonene nøkterne og klare.

Denne boka sammen med «Ålesund i hverdag og krig 1940-45» av de samme to forfattere vil tross alt måtte bli en torso. Bare sammenholdt med en noe bredere og dypere skildring av begivenhetene vil en kunne få et mer inngående og helhetlig bilde av det siste halvåret av okkupasjonen og frigjøringen i Ålesund.

Gjennomnåksmile av annonser og kunngjøringer får vi et illustrerende bilde av hverdagslivet med sine bekymringer og gleder. Fremdeles mangler det meste både av mat og klær. Disse problemer til tross: Ut ifra alle møter og tilstellinger, svært ofte med religiøs bakgrunn, skjønner vi at følelsen av takknemlighet for freden er sterk.

En pedagogisk fin strek er at etter hvert som dagboka skrider framover, får vi en etterstilt kolonne med korte glimt av hendingene både i Europa og utviklingen av krigen mot Japan, som ennå ikke er avsluttet. Oppstillingen gir en illustrerende parallellitet av hendinger ute og hjemme.

Noen av mine reservasjoner går på at det inntrykket vil sitte igjen, at alt gikk så problemfritt, uten komplikasjoner. Jeg skal trekke fram et eksempel som viser at der nok også var skjær i sjøen.

Helge Hagen var som kjent øverste sjef for D. 21, som omfattet Møre og Romsdal fylke, men der ligger en lang og kronglete veg med personlige motsetninger bak, før hans posisjon og status er klar. Trygve Rypdal var den som stod i spissen for motstandsvirksheten fra den begynte å ta fastere former, og til han måtte flykte over til England 25. februar 1942.

Som et a propos kan forresten nevnes at tyskerne trodde at Kaare Viken var sjef for Milorg.

På grunn av kommunikasjonsproblem med London er uvissheten stor omkring lederspørsmålet. En stund syntes det som om Sigleif Røste skulle ha lederfunksjonen. Røste var for øvrig sterkt involvert i illegalt arbeid, men så vidt jeg kjenner til, tok han selv aldri mål av seg til å stå på toppen.

For de fleste med kunnskap om denne tida, er det kjent at Karl Johan Aarsæther opererte her i distriktet gjennom lengre tid av krigen, og hadde nært samarbeid med Helge Hagen

Kompetansen dem imellom var imidlertid uklar, idet de begge mente seg å være utpekt til øverste sjef. Situasjonen var uholdbar, og så komplisert at de begge ble kalt til London.

F.O. – Forsvarets overkommando – måtte her skjære gjennom, og ved direktiv datert London 20. jan. 1945, blir Hagen formelt godkjent som sjef, og returnerer umiddelbart tilbake til Norge.

Så over til en del mer eller mindre «ømtålige» tema.

«Tyskerjentene» har fått liten plass, og godt er det. Det har vært reist kritikk mot måten vi oppførte oss på mot de jentene som gav seg i lag med tyskerne. I ettertid kan en et stykke på veg si seg enig i kritikken. Men en skal også være klar over den stemning som rådde under selve krigen. Da gjaldt parolen om ikke å pleie nærmere personlig kontakt med fienden, og da kan en lettere forstå de «for nærmede» og nedsettende utfall mot disse personene.

En episode som har en viss assosiasjon til det som nettopp er omtalt, gjelder omstendighetene omkring transporten av fylkesfører Thor Taraldsen fra Åndalsnes til Ålesund 15. mai. «Mannskap» på denne transporten var Gunnar Bruseth, Martin Korsbrek-

Strømsheim. Bilen var en stor, åpen Minerva, tilhørende tannlege Bruseth. Ferden kan minne om når de romerske hærførere i triumf førte sine overvunne gjennom Romas gater.

Både langs ruten og særlig i byen var tilstrømmingen av folk enorm. Vær klar over at han var den øverste nazileder i fylket, og derfor spesielt forhatt.

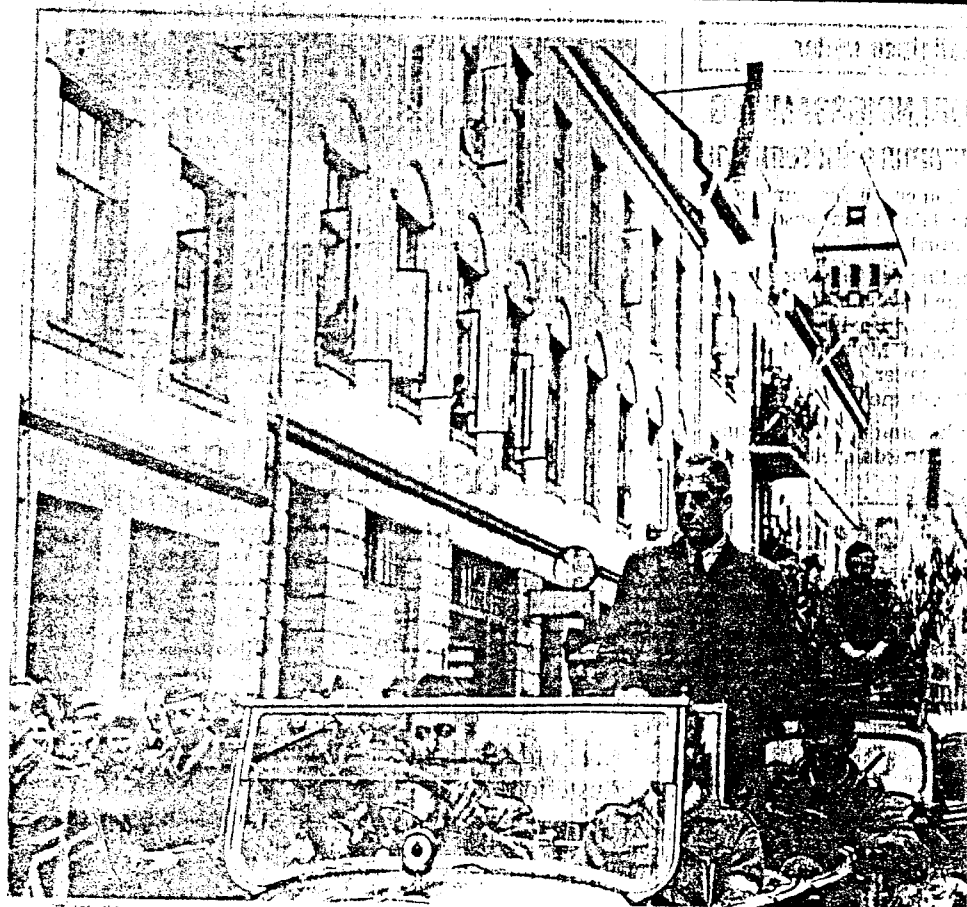
I ettertid kan vi være enige om å betegne denne framvisningen som uverdigg, men igjen må vi se det hele på bakgrunn av det hat og den forbitrelse som hadde festnet seg mot alt som luktet av svik og nazisme.

Siste del av boka inneholder bilder og omtale av Hjemmestyrkene. Skjemaet som viser oppbyggingen er instruktiv, og selve omtalen er også opplysende, så kort som den nødvendigvis må bli.

Når det gjelder antall jege- og befall, er det eksakte tall noe usikkert, men etter de lister jeg har, er det totale antall ca. 400 i selve byen. På Sunnmøre utenom byen var det omtrent like mange.

Alvorligere er feil ved navn. Det er en vanskelig sak å konstruere flere hundre navn et halvt hundre år etter de faktiske hendinger. Det er selvsagt et begrenset antall jeg kan garantere for er rette, men her finnes

108940

Fylkesfører Thor Taraldsen i åpen bil på veg ned Kipervikgata.

(Bilde fra boka)

Tyskerne oppførte seg eksemplarisk under demobiliseringen, uten nevneverdige episoder av noe slag.

En kan bare tenke seg hva som ville ha skjedd om frigjøringen skulle ha skjedd under kamp. Hjemmestyrkene med minimal trening og utrustning, mot en topp-

trent, velutrustet fiende.

Ellers kan det nevnes at så vidt jeg kjenner til var H.S. styrke i vårt distrikt de eneste som hadde uniformer, kjeledresser av cellull. De var laget hos Devold i Langevågen, og holdt så lenge det var bruk for dem.

De av oss som opplevde

okkupasjonen og frigjøringen, vil kjenne oss igjen i omtrent alle situasjoner i boka.

For dem som er vokst opp etter krigen, bør den også ha interesse, og anspore til ytterligere kunnskap omkring frigjøringen for et halvt hundre år siden.

Jon Strømsheim

Frk. Kallevig

1945

Ved den høgre skole her i byen virker også en kvinnelig lektor ved navn frk. Kallevig. Hun skal etter sigende

være stor i sin visdom.

For en tid siden ble hun innkalt til fylkesføreren. Den som ikke møtte var frk. kallevig. Hun fant det under sin lærdoms verdighet å etterkomme en anmodning fra myndighetenes side. Hun blåste seg opp og ble stor i sin vrede.

— Hva er det han tar meg for. Vet ikke fylkesføreren hvem jeg er?

Jo da, fylkesføreren visste godt hvem hun var, og det er derfor han lot henne hente.

Det som fant sted på fylkesførerens kontor er snart fortalt. En eneske gang fant hun det lønnsomt å åpne kjeften — det var da fylkesføreren bød henne en sigarett.

Dagens «helt»

1945

Herr fylkesfører Thor K. Taraldsen, her i byen virker også en kvinnelig lektor ved navn frk. Kallevig er

dagens helt etter at hun var innkaldt på Deres kontor.

Hun har, etter eget sigende, holdt Dem helt for narr, og De «dummet» den rigtig godt både med Deres spørsmål og det De forøvrig sa.

De fikk henne heller ikke til å røbe at hun allerede er tålelig bra i russisk (understreket i brevet) og at hun tar undervisning i det språket.

Dette til Deres orientering. Med vennlig hilsen fra

Vi går ut fra at det er en av lektorfrøkenens omgangsvener, som har skrevet dette brevet. Det som interesserer oss mest, er at frk. Kallevig «allerede» er tålelig bra i russisk. Vi henstiller derfor til henne at hun hurtigst mulig sørger for å pakke ryggsekken, da det sikkert er behov for henne andre steder. I alle fall tror vi at «biskop» Fjellbu vil sette pris på å ha henne i sin nærhet.